DİZİNLEME

(https://dbh.nsd.uib.no/publiseringskanaler/erihplus/periodical/info?id=485007)

(https://dbh.nsd.uib.no/publiseringskanaler/erihplus/periodical/info?id=485007)

TÜBİTAK ULAKBİM (http://uvt.ulakbim.gov.tr/uvt/)

(https://dbh.nsd.uib.no/publiseringskanaler/erihplus/periodical/info?id=485007)

(https://dbh.nsd.uib.no/publiseringskanaler/erihplus/periodical/info?id=485007)

SOBIAD (https://atif.sobiad.com)

NSD ERIH PLUS EUROPEAN REFERENCE INDEX FOR THE HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES (https://dbh.nsd.uib.no/publiseringskanaler/erihplus/periodical/info?id=485007)

I2OR (http://www.i2or-ijrece.com)

INDEX COPERNICUS INTERNATIONAL (http://www.indexcopernicus.com)

(http://asosindex.com/journal-view?id=296)

(http://www.turkegitimindeksi.com)

KALEM ACADEMY (/)

Anasayfa (/anasayfa)
Hakkımızda (/hakkimizda)
Kurumsal (/kurumsal)
Dergi (/dergi/sayilarimiz)
Erken Görünüm (/makaleler)
İletişim (/iletisim)

DERGİ (/dergi/sayilarimiz)

Etik Politikası (/dergi/etik-politikasi)
Etik Kurul İzin Belgesi (/dergi/etikkurul-izinbelgesi)
Yazım Kuralları (/dergi/yazim-kurallari)
Değerlendirme Süreci ve Hakemlik (/dergi/degerlendirmes%C3%BCreci_hakemlik)
Benzerlik Denetimi (/dergi/benzerlik-denetimi)
Makale Geri Çekme (/dergi/makale-gericekme)
Ücret Politikası (/dergi/ucret-politikas%C4%B1)
Erken Görünüm-DOI No (/dergi/erkengorunum-doi)
Yayın Sözleşmesi (/dergi/yayin-sozlesmesi)

(/iletisim)

BİZE ULAŞIN (/iletisim)

Adres
Kalem Uluslararası Eğitim ve İnsan Bilimleri Dergisi
Turistik Çamlıca Caddesi No:68
34692, Üsküdar / İSTANBUL - TÜRKİYE
Telefon +90 216 521 97 97
+90 212 383 48 63
Fax +90 216 316 90 41
E-Posta
info@kalemacademy.com
(mailto:info@kalemacademy.com)

Copyright © 2021 Kalem Uluslararası Eğitim ve İnsan Bilimleri Dergisi - Tüm hakları saklıdır. Teknik Destek: Kalem Vakfı Bilgi İşlem (mailto:bilgiislem@kalemvakfi.org.tr)

(https://www.kalemvakfi.org.tr)

Kalem Eğitim ve İnsan Bilimleri Dergisi 2020, 10(2), 679-703, doi: 10.23863/kalem.2020.171

Makale Gönderim Tarihi: 18.09.2019 Makale Kabûl Tarihi: 24.11.2019

İlköğretimde Cinsiyete Dayalı Mesleki Kalıp Yargılarla Mücadele: Bir Rehberlik Etkinliği Örneği

Dr. Öğr. Üyesi Elif ÇİMŞİR*

Anadolu Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Eskişehir / Türkiye,
elifcimsir@anadolu.edu.tr, ORCID: 0000-0003-2726-6522

Doç. Dr. Ramazan AKDOĞAN

Anadolu Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Eskişehir / Türkiye,
rakdogan@anadolu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-6715-0036

Öz

Bireylerin meslek seçimlerini cinsiyetlerine uygun olup olmadığını temel alarak yapmalarına neden olan cinsiyete dayalı mesleki kalıp yargılar, ilkokul yıllarından itibaren oluşmaya başlamakta; toplumda ve iş dünyasında cinsiyet eşitsizliğine zemin oluşturmaktadır. Bu nedenle cinsiyete dayalı mesleki kalıp yargıların yaşamın erken dönemlerinden itibaren hedef alınması büyük önem taşımaktadır. Bu araştırmada öncelikle 60 kişiden oluşan bir grup ilkokul dördüncü sınıf öğrencisinin, lisans düzeyinde eğitim gerektiren 16 mesleğe ilişkin cinsiyete dayalı kalıp yargıları ortaya konulmaktadır. Ardından araştırmacılar tarafından hazırlanan ve cinsiyete dayalı mesleki kalıp yargıları yok etmeyi hedefleyen tek oturumluk bir sınıf rehberlik etkinliğinin söz konusu kalıp yargılar üzerindeki etkisi araştırılmaktadır. Bulgular öğrencilerin inşaat, bilgisayar ve makine mühendisliklerini, pilotluğu, hâkimliği, banka müdürlüğünü, bilim insanlığını ve mali müşavirliği erkek mesleği; hemşireliği ise kadın mesleği olarak algıladığını ve hazırlanan rehberlik etkinliğinin cinsiyete dayalı kalıp yargıları istatistikî olarak anlamlı düzeyde azalttığını ortaya koymuştur. Bulgular ışığında

* Sorumlu Yazar. Tel: +90 541 722 75 30
© 2020. Kalem Eğitim ve Sağlık Hizmetleri Vakfı. Bütün Hakları Saklıdır. ISSN: 2146-5606, e-ISSN: 2687-6574.

kariyer gelişiminin cinsiyet dayalı kalıp yargılardan etkilenen bir süreç olduğu ve öğrencilerin alan ve meslek seçimlerini daha etkili bir şekilde yapabilmeleri için başta eğitim sürecinin erken evreleri olmak üzere tüm kademelerde kariyer psikolojik danışmanlığı hizmetlerine yer verilmesinin gerektiği söylenebilir. Bu amaç doğrultusunda ilkokul öğrencilerine yönelik sistematik kariyer gelişimi müdahaleleriyle, özellikle fen bilimleri, teknoloji, mühendislik ve matematik alanlarındaki mesleklerde çalışan kadın rol modellere ihtiyaç duyulduğu iddia edilir.
Anahtar Kelimeler: Toplumsal cinsiyet eşitliği; Kadın rol modeller; Kariyer psikolojik danışmanlığı; Cinsiyete dayalı kalıp yargılar; İlköğretimde psikolojik danışma ve rehberlik.

Combatting Gender-Based Occupational Stereotypes in Primary Education: A Guidance Activity Example

Abstract

Leading individuals to occupational choices that are based on the gender suitability of a profession, occupational gender stereotypes begin to form as early as elementary school years, setting the stage for gender inequality both in society and in the professional world. Thus, it is important that gender-based occupational stereotypes are targeted starting from the early stages of life. In this study, occupational gender stereotypes of 60 elementary school students regarding 16 professions requiring university level education were investigated, followed by the examination of the effectiveness of a single session career counselling activity developed by the researchers. The findings indicate that students perceive the occupations of civil, computer and mechanical engineers, pilots, judges, bank managers, scientists and financial advisors as male professions and nursing as a female occupation. The results also indicate that the career counselling activity prepared by the researchers is statistically effective in decreasing gender-based occupational stereotypes. In light of these findings, career development can be suggested as a process that is affected by gender-based occupational stereotypes and that career counselling services should be included in all levels of education starting from the early years to help students make their career-related choices more effectively. To this end, it can be argued that, in addition to systematic career counselling interventions, primary school students need female role models working in the male dominated fields, namely science, technology, engineering and mathematics.
Keywords: Social gender equality; Female role models; Career counselling; Occupational gender stereotypes; Guidance and counselling in elementary schools.

Extended Summary

Although gender-based occupational stereotypes influence both genders, research shows that women are more negatively influenced by them than are men (Correll, 2001; Lauermann, Tsai and Eccles, 2017) as they decrease women's perceptions of professional self-efficacy, leading them to eliminate professions in the fields of Science, Technology, Engineering and Mathematics (STEM) in favour of less prestigious professions (Betz, 2008; Blau and Khan, 2017; Bobbitt-Zeher, 2011; Eccles, 2005, 2009; Sharf, 2009; Wang, 2012; Watt, 2004; Watt et al., 2012). This leads to gender inequality in the professional world, creating significant disadvantages in women's salary and working conditions (Cudeville and Gurbuzar, 2010; Kara, 2006; Parlaktuna, 2010; Koyun, Akgün and Özyarış, 2013).

Career development theories (e.g., Cognitive Career Theory by Lent, Brown, and Hackett, 2002) and Expectancy-Value Theory by Eccles and Wigfield, 2002) suggest that gender-specific factors impacting women's career development should be considered starting from the early ages to eliminate the disadvantages faced by women later in the business world. Arguing that children begin to classify occupations based on gender, starting as early as six years of age, Gottfredson (1996, 2002, 2006) particularly suggests the development of early career interventions to prevent children, particularly girls, from early elimination of careers based on gender. Empirical research also reveals the importance of childhood to challenge gender-based occupational stereotypes (Edwin and Prescod, 2018; Hutchison, Niles and Trusty, 2016; Struthers, 2015).

Purpose

Despite these findings and explanations, neither the Ministry of National Education nor much of the previous research has considered the importance of early educational interventions in the prevention of gender-based occupational stereotypes in Turkey. This research was thus conducted (1) to determine if gender-based stereotypes exist among primary education students, namely 4th graders, and (2) to examine the effectiveness of a one-session (40-minute) classroom activity (OCA) developed by the researchers to eliminate gender-based occupational stereotypes.

Method

Along with a descriptive cross-sectional model, this study utilized a pre-

test and post-test quasi-experimental model. The descriptive data were obtained from 60 (26 boys and 34 girls) fourth grade students, aged between 9 and 12 (M=9.83), attending three different classes of a primary school located in Eskişehir, Turkey. The experimental data were obtained through the random assignment of one of the classes as the experimental group and another as the control group. Out of 41 students, 19 (8 boys, 11 girls) were in the experimental group and 22 (10 girls, 12 boys) were in the control group.

The single session class activity used in this research was formatted in a way that can be applied by either a school counsellor or a teacher within a class period of 40 minutes in primary school programs. The pictures of four female professionals (doctors, engineers, drivers, pilots) working in the male dominated occupations and one male professional working in a female dominated profession (nursing) are presented to the students in the beginning of the activity. The students are then asked to speculate about the professions of individual(s) shown in the pictures and to explain their reasoning for their guesses. Then, the life stories of the professionals as featured in the media are shared with the students and they were encouraged to reflect on this new information.

The Occupational Stereotype Questionnaire (OSQ), which was used in the collection of both the descriptive and the experimental data, was developed by the researchers based on a section of Miller and Hayward's (2006) questionnaire. In addition to a demographic information section, the questionnaire included 16 occupations with their brief descriptions and asked students: Who should do this job? They are asked to select one of the three options: "men only", "women only," or "both."

Results

Among the answers to the question of who should do this profession, "both" was taken as the central tendency index and coded as 0. The answers "men only" were coded as +1 and the answers "women only" were coded as -1. These values were summed and averaged for each occupation, yielding a value between -1 (typically female) and 1 (typically male) with the value of 0 indicating gender neutral. Used to determine whether these values differed from zero, the one-sample Wilcoxon signed rank test revealed that students perceive the occupations of civil, computer and mechanical engineers, pilots, judges, bank managers, scientists and financial advisors as male professions and nursing as a female occupation. The professions of doctors, prosecutors,

dentists, psychologists, teachers, veterinarians, and lawyers were found to be perceived as gender-neutral.

To determine the effectiveness of the career counselling activity, the pre-test and post-test scores were obtained by coding the answer "both" as zero 0 and the answers indicating only men or only women as 1 and totalling the score, which yielded a score ranging between 0 and 16 for each student with increased scores indicating elevated levels of gender-based occupational stereotypes. The Wilcoxon Signed Ranks Test used in-group comparisons showed that there was a statistically significant difference between the pretest and posttest scores of the experimental group (Z=-2.76; $p=0.006$) while no difference was found between the pretest and posttest scores of the control group (Z=-1.29; $p=0.196$), indicating the effectiveness of the career counselling activity.

Discussion

The findings of this study suggest that students associate prestigious professions with men, confirming previous research suggesting that gender-based stereotypes are considerably widespread among students (e.g., Sáinz and Eccles, 2012; Sikora and Pokropek, 2012). Considering the average age of the participants (M=9.83), the findings support that students are inclined to eliminate many professions based on gender as early as the age of 10 (e.g., Gottfredson, 1996, 2002, 2006; Sikora and Pokropek, 2012; Struthers, 2015). These findings reveal that the fight against gender-related occupational stereotypes should start from the early years of education.

Conclusion

It can be suggested that students need career counselling interventions as early as primary school as well as female role models working in the STEM, to prevent eliminating professions based on their gender suitability.

Giriş

Aynı toplumda yaşayan kadın ve erkeklerin aile içinde ve toplumsal hayat alanlarında eşit hak ve özgürlüğe sahip olması olarak tanımlanan toplumsal cinsiyet eşitliği (O'Brien ve ark., 2019) toplumların gelişmişlik seviyelerinin başlıca göstergelerinden biri olarak kabul edilir. Kadın ve erkeğin çocuk bakımı ve evin temizliğinde eşit sorumluluk almalarından, meslek seçiminde özgür ve iş hayatında eşit haklara sahip olmalarına kadar birçok gös-

tergesi olan toplumsal cinsiyet eşitliği, erken dönemlerde eğitim yoluyla anlayış geliştirmekten toplumsal politikaların düzenlenmesine kadar geniş bir perspektifte ele alınması gereken bir konudur. Toplumsal cinsiyet eşitliğinin tüm göstergeleri şüphesiz önemlidir fakat meslek seçimi ve iş hayatının bireyin hayatında çok büyük bir yer kaplaması açısından meslek seçiminde cinsiyet eşitliğinin özel bir öneme sahip olduğu söylenebilir. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde cinsiyete dayalı kalıp yargıların bireylerin mesleki seçimlerini kısıtlamak suretiyle iş dünyasında cinsiyet eşitliğinin sağlanabilmesini zorlaştırdığı görülmektedir (Gadassi ve Gati, 2009). Cinsiyete dayalı mesleki kalıp yargıların Türkiye'de de bireylerin meslekî seçimlerine önemli oranda etki ettiği bilinmektedir (Aldağ ve Tekdal, 2015; Kara, 2006; Koyun, Akgün ve Özyarış, 2013). Söz konusu yargılar nedeniyle bireylerin mesleki yönelimlerini sahip oldukları yetenek ve ilgilere dayalı olarak değil; mesleğin cinsiyetleri açısından uygun olup olmadığını temel alarak yaptıkları görülmektedir (Gottfredson, 1996, 2002, 2006). Bunun sonucu olarak ortaya çıkan cinsiyete dayalı mesleki ayrımlaşma, bireyleri ve toplumu olumsuz yönde etkilemekte ve toplumsal kalkınma açısından önemli bir unsur olan insan sermayesinin yeterince verimli kullanılamamasına neden olabilmektedir (Öztan ve Doğan, 2017).

Cinsiyete dayalı mesleki kalıp yargıların toplumun tüm bireylerini olumsuz etkilediği bilinse de araştırmalar kadınların mesleki öz-yeterlilik algılarının söz konusu kalıp yargılardan etkilenme şeklinin erkeklere kıyasla daha olumsuz olduğuna işaret etmektedir (Correll, 2001; Lauermann, Tsai ve Eccles, 2017). Nitekim cinsiyete dayalı kalıp yargıların etkisiyle kadınların genellikle Fen Bilimleri, Teknoloji, Mühendislik ve Matematik (FeTeMM) alanlarındaki meslekleri eleyerek, maddi getirisi ve toplumsal prestiji görece daha düşük mesleklere yöneldiği görülmektedir (Betz, 2008; Blau ve Khan, 2017; Bobbitt-Zeher, 2011; Eccles, 2005, 2009; Sharf, 2009; Wang, 2012; Watt, 2004; Watt ve ark., 2012). Bu durum iş dünyasında cinsiyet eşitsizliğine yol açmakta ve kadınların maaş ve çalışma koşullarında dikkate değer dezavantajlara sebep olur (Cudeville ve Gurbuzar, 2010; Kara, 2006; Parlaktuna, 2010; Koyun ve ark., 2013). Dünya Ekonomik Forumunun yayınladığı Dünya Cinsiyet Eşitsizliği Raporu'na (The Gender Gap Report) göre kadınlar hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde kendileriyle aynı işleri yapmakta olan erkeklerden çok daha az para kazanmakta ve gelişmiş ülkelerde bile FeTeMM alanlarında yeterince temsil edilmemektedirler (World Economic Forum, 2019).

Ülkelerin ekonomik katılım ve fırsatlarının kadın ve erkekler arasındaki dağılım sıralamasına yer verilen Dünya Cinsiyet Eşitsizliği Raporu'na göre, Türkiye 153 ülke arasında 130'uncu sırada yer alabilmiş; sadece İran, Fas, Cezayir, Yemen, Suudi Arabistan, Pakistan ve Suriye gibi ülkeri geçebilmiştir. Bunun yanı sıra Türkiye, sadece batı ülkelerinin değil aynı zamanda Nijerya ve Zambia gibi Afrika ülkelerinin de gerisinde kalmıştır (World Economic forum, 2019). Türkiye İstatistik Kurumunun 2018'de yayınladığı rapor da Türkiye'deki kadınların çalışma hayatındaki yerinin hedeflenen seviyeden oldukça uzak olduğuna dikkat çekmektedir. Zira ülke çapındaki çalışan kadınların sadece %2.6'sı yönetici pozisyonlarında çalışırken, erkekler için bu oranın %6.3 olduğu dikkati çekmektedir. Aynı şekilde üniversitelerdeki kadın akademisyenlerin sadece %9.8'i profesör iken erkekler %17.8'lik bir yüzde ile aynı kadronun yaklaşık iki katına sahiptirler. Benzer şekilde ülkemizdeki 177 rektörün sadece 15'inin kadın olduğu da dikkati çekmektedir (TÜİK, 2018).

Bireyin kariyer gelişiminin cinsiyete özgü faktörler barındıran ve yaşam boyu devam eden bir süreç olduğuna dikkat çeken kariyer gelişimi teorileri, kadınların iş dünyasında karşılaştıkları dezavantajların ortadan kaldırılabilmesi için onların cinsiyetleriyle ilişkili olarak karşılaştıkları sorun ve ihtiyaçların göz önünde bulundurulmasının önemine dikkat çekmektedir (Niles ve Harris-Bolwsbey, 2013; Yeşilyaprak, 2011). Örneğin, Sosyal Bilişsel Kariyer Teorisi'ne göre (Lent, Brown ve Hackett, 2002), kültür ve cinsiyet rolü sosyalizasyonu gibi yapısal değişkenler, bireylerin öğrenme deneyimleri ve kariyer öz-yeterlilikleri üzerinde etkili olmak suretiyle onların kariyer ilgilerini ve kariyer hedeflerini etkilemektedir. Cinsiyet rolü sosyalizasyonu ise bireyin ebeveynlerinden, okuldan ve medyadan hangi davranışların cinsiyetlerine uygun olduğuna dair aldıkları mesajları içermektedir. Bu bağlamda erkek çocukların aldıkları mesajların birçoğu kendi öz-yeterliliklerine, başarılarına ve kariyerlerine odaklanmaları gerektiği şeklinde olurken, kız çocuklarının aldıkları mesajlar ise genellikle şefkatli, duygularını ifade edebilen ve diğer insanların ihtiyaçlarına duyarlı birer birey olmak; ev, aile ve çocuk bakımı gibi rollere odaklanmak ve kendi kariyerlerinden ziyade eşlerinin kariyerlerini ön plana almak şeklinde olmaktadır (Örn., Betz, 2006; Coogan ve Chen, 2007; Cook, Heppner ve O'Brien, 2002). Bu durumun sonucu olarak başarılı bir kariyer sahibi olmanın kadınlar açısından erkekler kadar önemli olmadığı ve kadınların erkek mesleği olarak algıladıkları seçenekleri eleyerek bunun yerine

öğretmenlik ve hemşirelik gibi toplum tarafından daha çok kadın mesleği olarak nitelendirilen meslekleri tercih ettikleri görülmektedir (Coogen ve Chen, 2007; Porfeli, Hartung ve Vondracek, 2008). Diğer bir deyişle kadınlar; zekâ, yetenek ve ilgilerine uygun olabilecek bir dizi meslek grubunu, özellikle de FeTeMM alanlarında yer alan meslekleri, toplumun kendilerinden beklediği cinsiyet rollerine uygun olmadıkları gerekçesiyle eleyerek, kendi cinsiyet rollerine uyduğunu düşündükleri mesleklere yönelmektedir (Aldağ ve Tekdal, 2015; Fisher ve Margolis, 2002; Stockard ve McGee, 1990).

Cinsiyetin bireylerin kariyer gelişimi sürecine etkisi üzerinde duran bir diğer model olan Eccles'in Beklenti-Değer Teorisi'ne (Expectany-Value Theory; Eccles ve Wigfield, 2002) göre ise, bireylerin mesleki seçimleri, biri başarı yönündeki beklentiler diğeri ise konu alanının öznel değeri olmak üzere iki önemli değişkenle bağlantılıdır. Bu iki değişken ise kültürel kalıp yargılar ve bireyin sosyalleşmesinde rol oynayan bireylerin inanç ve davranışları gibi değişkenler aracılığıyla cinsiyete dayalı faktörlerden etkilenmektedir. Nitekim ebeveynlerin genel olarak kız çocuklarının sosyal olaylar ve duygularla daha çok (Fivush, Brotman, Buckner ve Goodman, 2000), bilimsel etkinlikler ile ise daha az ilgili oldukları yönünde inançlarının bulunduğunu ortaya koyan araştırmalar, kadınların mesleki tercihlerinde cinsiyet ve cinsiyet rolü sosyalizasyonunun önemli olabileceğini doğrulamaktadır (Tenenbaum ve Leaper, 2003). Bu bağlamda Sáinz ve Eccles'in (2012) ergen öğrencilerden oluşan geniş bir örneklem grubuyla yaptıkları bir çalışmada, bilgisayar ve matematik becerileri ve yeterlik algıları yüksek kız öğrencilerin bile fen bilimleri ve teknoloji alanlarındaki meslekleri eleyerek, sosyal ve beşeri bilimlerdeki meslekleri tercih etmeye daha eğilimli oldukları sonucuna ulaşmış olmaları şaşırtıcı görünmemektedir.

Kadınların kariyer gelişim süreçlerine özgü faktörleri en çok dikkate alan kuramlardan biri olan Daraltma ve Uzlaşma Kuramı'na göre (Gottfredson, 1996, 2002, 2006), çocuklar özellikle altı yaş gibi erken yıllardan itibaren meslekleri cinsiyetlerine göre sınıflandırmaya başlamaktadırlar (Coogen ve Chen, 2007). Söz konusu bu sınıflandırma ileriki yıllarda kariyer alanlarına ilişkin tutum ve davranışlara etki etmekte; meslek seçimi açısından genel olarak önemli kabul edilen diğer faktörler olan ilgi, yetenek ve prestij gibi boyutlar ise birey tarafından göz ardı edilebilmektedir (Gottfredson, 1996; Stockard ve McGee, 1990). Toplumda kadınların cinsiyet rollerine iliş-

kin daha fazla sınırlamanın olduğu düşünüldüğünde, kadınların kariyer alanlarını keşfetme süreçleri ve alternatifleri kısıtlanmakta; bu da onları toplumda erkeklere kıyasla daha dezavantajlı bir konuma getirmektedir. Bu bağlamda Gottfredson (1996) özellikle kız çocukların erken yaşlardan itibaren hangi cinsiyete özgü olduğu fark etmeksizin tüm kariyer seçeneklerine eşit şekilde yaklaşmalarını cesaretlendirebilecek kariyer eğitimi programlarının önem ve gerekliliği üzerinde durmaktadır.

Kariyer gelişimi alanında yapılan görgül araştırmalar da cinsiyete dayalı mesleki kalıp yargılarla mücadele açısından çocukluk yıllarının önemini gözler önüne sermektedir (bkz., Edwin ve Prescod, 2018; Hutchison, Niles ve Trusty, 2016). Struthers (2015) öğrencilerin on yaşına kadar olası kariyer seçeneklerini cinsiyete dayalı olarak ayrıştırdıklarını, yaptığı bir araştırma kapsamında görüştüğü eğitimcilerin de bu yönlü bir endişe taşıdıklarını ve bu nedenle de kariyerlere ilişkin öğrenmenin ilköğretimin erken aşamalarından itibaren gerçekleşmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Sikora ve Pokropek (2012) tarafından 50 farklı ülke kapsamında yapılan bir başka araştırmanın bulguları ise 10 yaşına kadar oluşan cinsiyet temelli ayrımlaşma neticesinde çok daha az kız çocuğunun matematik ve fen bilimleri derslerine yöneldiğini ortaya koymaktadır. Araştırmacılar ileri seviye matematik derslerini tamamlamayan kızların ise mezuniyet sonrası kariyer alanı olarak erkeklerin yoğun olarak yöneldikleri FeTeMM alanlarına yönelme olasılıklarının büyük oranda düştüğünü rapor etmektedirler. Bu bağlamda İngiltere Eğitim Bakanı Tristram Hunt (Garner, 2015) Londra'da düzenlenen bir konferansta ülkesindeki kız çocuklarının yedi yaşından itibaren kariyer alanları ile ilgili bilgi ve hırs düzeylerini artıracak ve ufuklarını açacak türden bir eğitime ihtiyaç duyduklarını düşündüğünü açıklamıştır. Tristram Hunt'ın "Kızlara ilkokuldan itibaren mimar, mühendis veya doktor olabilecekleri öğretilebilir" gibi somut eğitimsel önerilerde bulunduğu bilinmektedir.

Cinsiyete dayalı mesleki kalıp yargıların oluşmasını engellemek için erken eğitimsel müdahalelerin gerekli olduğu yönündeki bulgu ve açıklamalara rağmen, Milli Eğitim Bakanlığı'nın (MEB, 2007) yayınladığı ilköğretim ve ortaöğretim kurumları sınıf rehberlik programı ilköğretim etkinlik örnekleri arasında mesleki kalıp yargılara ilişkin her hangi bir etkinliğin bulunmadığı dikkati çekmektedir. Örnek etkinlikler arasında sadece mesleki gelişim yeterlik alanına yönelik olarak ilköğretim birinci kademede uygulanmak üzere dü-

zenlenmiş olan toplam beş adet (birinci ve üçüncü sınıflar için ikişer; dördüncü sınıflar için bir adet) etkinlik bulunmaktadır. Bunun yanı sıra Türkiye'de cinsiyete dayalı mesleki kalıp yargılara yönelik erken müdahaleye ilişkin yeterince araştırmanın mevcut olmadığı da dikkati çekmektedir. Bu bağlamda yapılan tek araştırma olan Gündüz ve Tarhan'ın (2017) araştırmasında, dört önemli bilim kadınının hayatlarını içeren çizgi film ve etkinliklerin ilkokul dördüncü sınıf öğrencilerinin kadınların meslek sahibi olmalarına ilişkin tutumları üzerindeki etkisi incelenmektedir. Araştırma bulguları, yapılan etkinlik ve çizgi filmlerin öğrencilerin tutumlarında olumlu bir değişim yarattığını ortaya koymuştur (Gündüz ve Tarhan, 2017). Ancak söz konusu araştırmada kullanılan ölçekte meslek seçimine ilişkin tutumlar sadece 'kadınların meslek seçimine ilişkin tutumları' bağlamında ele alınmış ve söz konusu tutumlar ölçülürken sınırlı sayıda meslek ismine (postacılık, belediye başkanlığı, pilotluk, ayakkabı tamirciliği, boyacılık ve siyasetçilik) yer verilmiştir. Öte yandan bu araştırma, daha geniş ve güncel bir meslek aralığına ilişkin cinsiyetçi kalıp yargılara ilişkin olması, kariyer danışmanlığı çerçevesinde ilköğretimde sunulması gereken hizmetlere dikkat çekmesi ve kolay uygulanabilir bir rehberlik etkinliği örneği sunması bakımlarından önemli görülmektedir.

Bu bağlamda bu araştırmanın iki temel amacı bulunmaktadır. Bunlardan ilki ilköğretim 4'üncü sınıf öğrencilerinin en az lisans düzeyinde eğitim gerektiren 16 mesleğe ilişkin cinsiyete dayalı kalıp yargılarının belirlenmesidir. İkincisi ise öğrencilerin cinsiyete dayalı olası mesleki kalıp yargılarını yok etmeye yönelik olarak araştırmacılar tarafından geliştirilmiş olan tek oturumluk (40 dakikalık) bir sınıf rehberlik etkinliğinin etkililiğini belirlemektir. Bu kapsamda aşağıdaki sorulara yanıt aranmaktadır:

1. İlkokul dördüncü sınıf öğrencilerinin lisans düzeyinde eğitim gerektiren 16 mesleğe ilişkin cinsiyete dayalı kalıp yargıları bulunmakta mıdır?
2. Araştırma kapsamında geliştirilmiş olan tek oturumluk (40 dakikalık) sınıf rehberlik etkinliğinin, ilkokul dördüncü sınıf öğrencilerinin olası cinsiyete dayalı mesleki kalıp yargıları üzerindeki etkisi nedir?

Yöntem

Araştırma Modeli

Eskişehir'deki ilköğretim okulunda gerçekleştirilen bu araştırmada betimsel tarama modeli ile deney ve kontrol gruplu, ön-test son-test ölçümlü yarı

deneysel bir model kullanılmıştır. Betimsel veriler söz konusu ilköğretim okulunun üç farklı sınıfında yer alan dördüncü sınıf öğrencilerinden elde edilmiş, deneysel veriler ise betimsel verilerin toplandığı üç adet dördüncü sınıf şubesinden birinin yansız atama yoluyla deney, bir diğerinin ise kontrol grubu olarak atanması vasıtasıyla elde edilmiştir.

Bu araştırma kapsamında yararlanılan sınıf rehberlik etkinliği (Ek-1) araştırmacılar tarafından öğrencilerin cinsiyete dayalı mesleki kalıp yargılarını azaltmak ve erken kariyer gelişimini desteklemeyi hedefleyen tek oturumluk bir etkinliktir. Uygulama ilkokul programlarında haftalık olarak yer alan 40 dakikalık rehberlik ders saatinde okul rehber öğretmeni veya sınıf rehber öğretmeni tarafından uygulanabilecek şekilde hazırlanmıştır. Etkinliğin araştırma kapsamında deney grubundaki uygulamasını birinci yazar gerçekleştirmiş, ikinci yazar da uygulama sırasında gözlemci olarak katılımda bulunmuştur. Etkinlik geleneksel olarak karşı cinse özgü olduğu düşünülen meslek gruplarında çalışan ve kendileri hakkında meslekleriyle ilişkili olarak çeşitli gazetelerde haber yapılmış olan dördü kadın biri erkek beş profesyonelin resimlerinin tahtaya asılması ile başlamaktadır. Resimlerde kişilerin sürdürdükleri mesleklerle ilgili kısıtlı miktarda görsel ipucu bulunmaktadır. Söz konusu beş resimden dördünde geleneksel olarak erkeklere daha uygun olduğu düşünülen mesleklerde çalışmakta olan başarılı kadın profesyoneller (doktor, mühendis, şoför, pilot), beşincisinde ise geleneksel olarak kadın mesleği olarak düşünülen bir mesleği (hemşirelik) yapmakta olan bir erkek profesyonel yer almaktadır. Öğrencilere söz konusu resimlerin her biri için sırasıyla "Sizce resimdeki birey veya bireyler hangi mesleği yapıyor olabilir?" sorusu yöneltilmekte ve ardından öğrencilerin tahminlerini nedenleri ile birlikte açıklamaları istenmektedir. Daha sonra ise resimdeki profesyonellerin hayat hikâyelerini ve onlarla yapılmış röportajları içeren gazete haberleri sınıfta yüksek sesle okunmakta ve öğrencilerin etkinlik süresince öğrenmiş olduklarına ilişkin duygu ve düşüncelerini dile getirmeleri sağlanmaktadır.

Çalışma Grubu

Araştırmanın betimsel ve deney kısımlarına Eskişehir ilindeki bir devlet okulunda üç ayrı sınıfta eğitim gören ve yaş ortalaması 9.83 olan 60 ilkokul dördüncü sınıf öğrencisi katılmıştır. Öğrencilerin annelerinin 30'unun ilkokul, 16'sının ortaokul, 7'sinin lise ve 4'ünün ise üniversite mezunu; babalarının ise 17'sinin ilkokul, 15'inin ortaokul, 19'unun lise ve 3'ünün üniversite mezunu

olduğu belirlenmiştir. Annelerin %83'ü ev hanımı, babaların ise %83'ü işçidir. Deney ve kontrol grubu katılımcıları da sözü edilen üç sınıf içinden rastgele seçilen iki sınıftaki toplam 41 öğrenciden oluşmaktadır. Katılımcıların gruplara göre dağılımları Tablo 1'de verilmektedir.

Tablo 1. Katılımcıların Cinsiyetlerine Göre Gruplara Dağılımı

	Kız	**Erkek**	**Toplam**
Tüm katılımcılar	34	26	60
Deney grubu	11	8	19
Kontrol grubu	10	12	22

Veri Toplama Araçları

Bu araştırma kapsamında öğrencilerin cinsiyete dayalı mesleki kalıp yargılarının hem betimsel olarak ortaya konmasında hem de deneysel uygulama sürecindeki değişiminin ölçümlenmesinde kullanılan tek ölçme aracı Mesleki Kalıp Yargıları Belirleme Anketi'dir (MKYBA). Anket kapsamında öğrencilerin kendilerine ve ailelerine ilişkin demografik bilgileri yoklamaya yönelik bölümün yanı sıra Miller ve Hayward'dan (2006) esinlenilerek oluşturulmuş ve içerisinde lisans düzeyinde eğitim gerektiren 16 adet mesleğin isimlerine ve kısa açıklamalarına yer verilen anket soruları bulunmaktadır. Katılımcıların söz konusu mesleklere ilişkin bilgilerinin yetersiz olabileceği veya bazı meslekleri birbirleriyle karıştırabilecekleri kaygısıyla, bilişsel düzeyleri de dikkate alınarak ankette yer alan her bir mesleğe ilişkin öncelikle kısa bir açıklama, ardından da mesleğin içeriğine ilişkin bir örnek verilmiş daha sonra da mesleği hangi cinsiyete uygun olarak değerlendirdikleri sorulmuştur (Örn. Hakim, bir kişinin suçlu olup olmadığını, kanunlara göre değerlendiren ve ceza alıp almamasına karar veren kişidir. Örneğin hırsızlık yapmış kişinin hapiste yatması gerektiğine karar veren kişi hakimdir. Sence kimler hakim olmalıdır?). Ayrıca veri toplama sürecinde araştırmacılar sınıfta yer alarak öğrencilere bilmedikleri bir meslek ya da anlamadıkları bir şey olursa parmak kaldırarak yardım isteyebileceklerini belirtmişlerdir. Veri toplama sürecinde öğrencilerden herhangi bir soru gelmemiştir. Ankette Tablo 2'de verilen her bir meslek ile ilgili öğrencilere "Bu mesleği kim yapmalıdır?" diye sorulmakta ve öğrencilerden "sadece erkekler", "sadece kadınlar" veya "her ikisi de" yanıtlarından birisini işaretlemeleri istenmektedir.

Tablo 2. Ankette Kullanılan Mesleklerin Listesi

Doktor	Pilot	Banka Müdürü	Bilim İnsanı
Savcı	Hâkim	Öğretmen	Makine Mühendisi
İnşaat Mühendisi	Bilgisayar Mühendisi	Veteriner	Mali Müşavir
Diş Hekimi	Psikolog	Avukat	Hemşire

Veri Toplanması ve Analizi

Bu araştırmada veri toplama süreci MKBYA kullanılarak bir ay arayla elde edilen iki ölçümü kapsamaktadır. İlk ölçümde katılımcıların tümünden (üç grup dördüncü sınıf öğrencisi; 26 erkek 34 kız, toplam 60) veri toplanmıştır. Bu ilk ölçümde katılımcıların cinsiyete dayalı mesleki kalıp yargı düzeylerini betimsel olarak ortaya koymak ve deney ve kontrol grubu katılımcılarının ön-test verilerini elde etmek amaçlanmıştır. Öntest verileri toplandıktan sonra gruplardan biri rastgele seçim yöntemiyle deney (8 erkek, 11 kız) bir diğeri de kontrol grubu (10 kız, 12 erkek) olarak belirlenmiştir. İlk ölçümün yapıldığı tarihten bir ay sonra yapılan etkinlik öncesinde her iki gruptan da tekrar bir ön-test verisi alınmamış, etkinliğin sonunda son-test verisi toplanmıştır. Uygulamanın hemen öncesinde ikinci bir ön-test verisi alınmamasının nedeni yapılan rehberlik etkinliğinin doğrudan MKBYA'nın içeriğine paralel olması ve bundan ötürü de öğrencilerin ölçme aracındaki maddeleri ezberleyebilecekleri veya sosyal istenirliğin etkisinde kalarak cevap verebilecekleri yönündeki olası karıştırıcı faktörleri önlemektir. Deney grubu olarak belirlenen sınıfta rehberlik etkinliği uygulaması yapılmış ve uygulama sonunda deney ve kontrol grubu katılımcılarından (toplam 41öğrenci) MKBYA aracılığıyla son-test verileri elde edilmiştir.

Araştırmanın birinci amacı kapsamında, veri toplama aracı üzerinde yer alan 16 mesleğin her birine ilişkin "Bu mesleği kim yapmalıdır?" sorusuna verilen cevaplar arasından "her ikisi de" cevabı merkezi eğilim indeksi olarak alınarak 0 ile kodlanmıştır. Mesleğin erkekler tarafından yapılması gerektiğini belirten cevaplar +1, mesleğin kadınlar tarafından yapılması gerektiğini belirten cevaplar -1, mesleğin her iki cins tarafından yapılması gerektiğini işaret eden cevaplar ise 0 olarak kodlanmıştır. Her bir meslek için bu değerler toplanarak ortalamaları alınmış ve her mesleğin -1 (tipik olarak kadın) ile 1(tipik olarak erkek) arasında yer alan bir değer alması sağlanmıştır. Bu değerin 0'a yaklaşması mesleğin cinsiyet olarak tarafsızlığının, 0'dan uzaklaşması ise mesleğin cinsiyetleştirilme derecesinin göstergesi olarak ele alınmaktadır. Söz konusu bu değerlerin sıfırdan farklılaşma derecesinin istatistiksel öneminin belirlenmesinde tek-örneklem Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi kullanılmıştır.

Araştırmanın ikinci sorusu kapsamında yer alan rehberlik etkinliğinin belirlenmesinde kullanılan ön-test ve son-test puanları, her bir mesleğe ilişkin "Bu mesleği kim yapmalıdır?" sorusuna verilen "her ikisi de" yanıtının 0 ile "sadece kadınlar" ve "sadece erkekler" yanıtlarının ise +1 ile puanlanması yoluyla elde edilmiştir. Böylelikle her bir öğrenci 16 mesleğe ilişkin vermiş oldukları yanıtların toplamına dayalı olarak 0 ile 16 arasında değişen ve 0'dan farklılaştıkça mesleklere ilişkin cinsiyete dayalı kalıp yargıların yükseldiği anlamına gelen bir toplam puan elde etmiştir. Kontrol ve deney gruplarına ait söz konusu ön-testler normal dağılıma sahip olmamaları nedeniyle Mann Whitney U Testi ile karşılaştırılmış ve gruplar arasındaki denklik belirlenmiştir. Araştırma kapsamındaki rehberlik etkinliğinin etkililiğinin hesaplanması için ise öncelikle deney ve kontrol gruplarının her birinin ön-test ve son-test ölçümleri kendi içlerinde Willcoxon eşleştirilmiş iki örnek testi ile karşılaştırılmıştır. İki grubun son-testleri ise yine normal dağılım bulunmaması nedeniyle Mann Whitney U Test ile karşılaştırılmıştır.

Bulgular

Bu araştırmada (1) öğrencilerin cinsiyete dayalı mesleki kalıp yargılarının ne düzeyde olduğu ve (2) araştırmacılar tarafından geliştirilen rehberlik etkinliğinin öğrencilerin cinsiyete dayalı mesleki kalıp yargı düzeyleri üzerinde etkili olup olmadığı sorularına yanıt aranmaktadır. Bu amaçla yapılan istatistiksel analizler ve elde edilen bulgular aşağıda sırasıyla verilmektedir.

Mesleklere İlişkin Cinsiyete Dayalı Kalıp Yargılara Yönelik Bulgular

Araştırmanın birinci sorusu katılımcıların cinsiyete dayalı mesleki kalıp yargı düzeylerini ortaya koymaya dönüktür. Bu amaçla araştırma kapsamında yer verilen 16 mesleğe ilişkin cinsiyete dayalı kalıp yargıların istatistiki olarak anlamlılık düzeyinin belirlenmesinde tek örneklem Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi kullanılmış ve bulgulara Tablo 3'te yer verilmiştir.

Tablo 3'de de görülebileceği üzere; öğrencilerin genelinin inşaat mühendisliği, pilotluk, hâkimlik, bilgisayar mühendisliği, banka müdürlüğü, bilim insanlığı, makine mühendisliği ve mali müşavirlik mesleklerini istatistiki olarak anlamlı düzeyde erkek mesleği olarak; hemşireliği ise kadın mesleği olarak algıladıkları anlaşılmaktadır. Öğrenciler, her iki cinsiyetin de yapması gerektiğine inandıkları meslekler olarak ise doktorluk, savcılık, diş hekimliği, psikologluk, öğretmenlik, veterinerlik ve avukatlık mesleklerini belirtmişlerdir.

Tablo 3. Mesleklere İlişkin Cinsiyete Dayalı Kalıp Yargılar

Meslek	Erkekler(N=26)		Kızlar(N=34)		Toplam(N=60)	
	M	*Z*	*M*	*Z*	*M*	*Z*
Doktor	0.07	1.00	0.03	-1.00	0.02	0.58
Savcı	0.15	1.41	0.06	-0.71	0.03	0.50
İnşaat Mühendisi	0.78***	4.47	0.84***	5.2	0.83***	6.93
Diş Hekimi	-0.07	-1.41	-0.09	-1.34	-0.08	-1.89
Pilot	0.44**	3.21	0.42***	3.76	0.44***	4.91
Hâkim	0.44**	3.05	0.06	0.63	0.23**	2.86
Bilgisayar Mühendisi	0.44**	3.32	0.21*	2.11	0.32***	3.96
Psikolog	0.07	0.82	-0.12	0.25	-0.03	-0.47
Banka Müdürü	0.44**	3.46	0.32**	3.32	0.38***	4.80
Öğretmen	0.00	0.00	-0.06	-1.00	-0.03	-0.82
Veteriner	-0.04	-0.71	-0.21**	-2.33	-0.13	-1.89
Avukat	0.44**	3.32	-0.12	-1.27	0.13	1.71
Bilim İnsanı	0.33**	3.00	0.36**	3.21	0.36***	4.38
Makine Mühendisi	0.63***	3.77	0.46**	3.44	0.54***	5.19
Mali Müşavir	0.37**	2.71	0.15	1.51	0.25**	3.13
Hemşire	-0.33*	-2.31	-0.44*	-3.74	-0.40***	-4.43

-1=Tipik olarak kadın; 0=Androjen; 1= Tipik olarak erkek. **p<.05*; ***p<.01*; ****p<.001.*

Cinsiyete dayalı mesleki kalıp yargılar cinsiyet değişkenine dayalı olarak ayrı ayrı incelendiğinde ise hem erkeklerin hem de kızların inşaat mühendisliği, pilotluk, bilgisayar mühendisliği, banka müdürlüğü, bilim insanlığı ve makine mühendisliğini istatistiki olarak anlamlı düzeyde erkek mesleği olarak algıladıkları ortaya çıkmaktadır. Bunun yanı sıra kız öğrenciler erkeklere kıyasla daha fazla sayıda mesleğin her iki cinsiyet tarafından da yapılması gerektiği inancına sahiptir. Bu bağlamda kızlar açısından her iki cinsiyet tarafından yapılması gerektiğine inanılan meslekler listesine hâkimlik, avukatlık ve mali müşavirlik de eklenmektedir. Erkek ve kız öğrenciler arasındaki bir diğer fark ise erkeklerin veterinerliği her iki cinsiyetin de yapması gereken bir meslek olarak ele almak eğilimine karşın kızların veterinerliği daha çok kadın mesleği olarak sınıflandırıyor olmasıdır. Sözü edilen bulgular aşağıda Şekil 1'de görselleştirilmektedir.

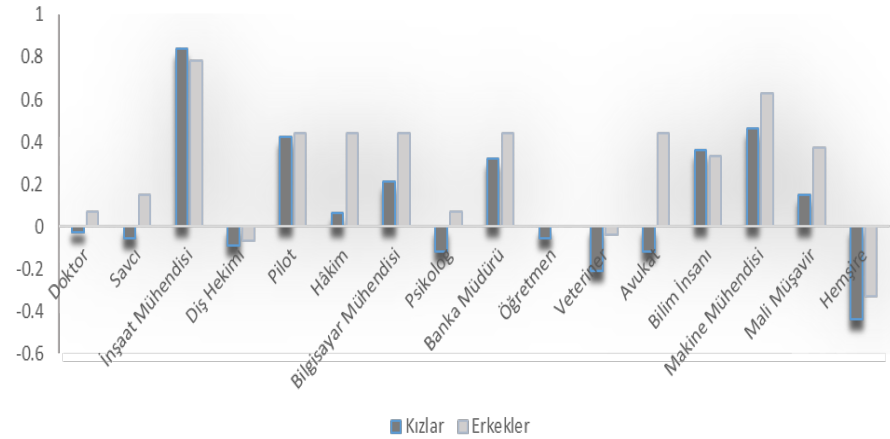

Şekil 1. Mesleklere İlişkin Cinsiyete Dayalı Kalıp Yargılar-Siyah Beyaz Basımda Fark Ayıredilemeyebilir, Renk Dışı Bir Belirginleştirme Kullanılması
1=Tipik olarak kadın; 0=Androjen; 1=Tipik olarak erkek. *$p<.05$.

Cinsiyete Dayalı Mesleki Kalıp Yargılara Yönelik Tek Oturumluk Rehberlik Etkinliğinin Etkililiğine İlişkin Bulgular

Katılımcıların cinsiyete dayalı mesleki kalıp yargı düzeylerinin düşürülmesinde, araştırmacılar tarafından geliştirilmiş olan tek oturumluk rehberlik etkinliliğinin etkililiğinin belirlenmesi bu araştırmanın ikinci amacı olarak belirlenmiştir. Bu amaç doğrultusunda ön-test/son-test karşılaştırmalarına ilişkin analizlere geçmeden önce verilerin normallik varsayımlarını karşılayıp karşılamadığı incelenmiştir. Yapılan incelemelerde grupların ön-test puanlarının normal dağılım göstermediği belirlenmiş ayrıca örneklem sayılarının yeterince büyük olmadığı da göz önüne alınarak gruplar arası karşılaştırmalarda parametrik olmayan testlerden Mann Whitney U Testi, grup içi karşılaştırmalarda ise Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi kullanılmıştır. Mann Whitney U Testi kullanılarak yapılan analizlerde deney ve kontrol gruplarının rehberlik etkinliği uygulaması öncesindeki (ön-test) puanlarının birbirlerine denk olduğu belirlenmiştir (U=150.500; Z=-1.54; $p=0.123$).

Deney sonrasında Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi kullanılarak yapılan grup içi karşılaştırmalarda ise deney grubunun ön-test son-test puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farkın (Z=- -2.76; $p=0.006$) bulunduğu belirlenmiştir. Öte yandan kontrol gurubunun ön-test/son-test puanları arasında anlamlı bir farklılaşma oluşmadığı (Z =- -1.29; $p=0.196$) tespit edilmiştir. Diğer bir deyişle rehberlik etkinliği uygulanan grubun cinsiyete dayalı mesleki kalıp yargıları deney sonunda istatistiki olarak anlamlı düzeyde bir

düşüş göstermiştir. Buna ilişkin bulgular Tablo 4'te yer almaktadır.

Tablo 4. Grupların Ön-Test ve Son-Test Puanlarının Karşılaştırılmasına İlişkin Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi Sonuçları

	Öntest -Sontest	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	z
Deney	Negatif Sıra	12	8.09	96.50	- 2.78**
	Pozitif Sıra	2	4.25	8.50	
	Eşit	5			
Kontrol	Negatif Sıra	12	11.63	139.50	-1.29
	Pozitif Sıra	8	8.81	70.50	
	Eşit	2			

***p*<.01*

Tartışma

Bu araştırmada cinsiyete dayalı mesleki kalıp yargıların betimlenmesi ve araştırmacılar tarafından geliştirilen bir sınıf rehberliği uygulamasının söz konusu kalıp yargıların kırılması üzerinde etkili olup olmadığı bir grup ilkokul dördüncü sınıf öğrencisi üzerinde araştırılmıştır. Bulgular katılımcıların inşaat mühendisliği, pilotluk, hâkimlik, bilgisayar mühendisliği, banka müdürlüğü, bilim insanlığı, makine mühendisliği ve mali müşavirlik mesleklerini erkek mesleği olarak; hemşireliği ise kadın mesleği olarak algıladığını ortaya çıkarmıştır. Öğrencilerin ilkokul yıllarından itibaren prestijli meslekleri daha çok erkeklere uygun olarak algıladıkları yönündeki bu bulgular, konuya ilişkin teorik açıklama ve araştırmaları doğrulamaktadır (Sainz ve Eccles, 2012; Sikora ve Pokropek, 2012). Aynı zamanda bulgular öğrenciler arasında cinsiyete dayalı mesleki kalıp yargıların dikkate değer ölçüde yaygın olduğunu da ortaya koymaktadır. Araştırmaya katılan öğrencilerin yaş ortalamaları düşünüldüğünde (M=9.83), öğrencilerin 10 yaşlarına kadar birçok mesleği cinsiyete dayalı olarak ayrımlaştırdıkları yönündeki teorik açıklamalar (bkz., Coogen ve Chen, 2007; Gottfredson, 1996, 2002, 2006; Sikora ve Pokropek, 2012; Struthers, 2015) bu araştırmada görgül olarak desteklenmektedir. İlkokul yıllarında oluşan ve ileriki yıllarda değişmeye dirençli olan cinsiyete dayalı mesleki kalıp yargıların kız öğrencilerin FeTeMM alan ve mesleklerine yönelme olasılıklarını düşürdüğü yönündeki alanyazın düşünüldüğünde, bu araştırmanın bulguları Türkiye'de toplumsal alanda ve özellikle de iş dünyasında cinsiyete dayalı eşitsizliğin önüne geçebilmek için ilkokulun ilk yıllarından itibaren uygulanmaya başlayan kariyer gelişimi müdahalelerinin gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır (bkz., Nazlı, 2007). Söz konusu müdahaleler yapılmadığı takdirde toplumsal öğretilerin etkisiyle günden güne güçlenen cinsiyete dayalı mesleki kalıp yargılar, öğrencilerin lise ve üniversite tercihlerinde sahip oldukları yeterlilik ve yeteneklerden ziyade, alan ve mesleklerin cinsiyetlerine

uygun olup olmadığını ön plana almalarına yol açabilecektir. Bunun sonucu olarak fen ve teknoloji alanlarındaki mesleklerde, yönetim kademelerinde, hâkimlik ve pilotluk gibi toplumsal olarak görece daha prestijli mesleklerde kadınların erkeklere göre geri planda kalacağı söylenebilir. Bu durum sonucunda kadın ve erkeğin toplumsal alanda eşit hak ve özgürlüğe sahip olamadığı ve dolayısıyla cinsiyet eşitsizliğinin mevcut olduğu bir toplumsal yapının oluşması kaçınılmaz görünmektedir.

Araştırma bulguları erkeklerin kızlara kıyasla çok daha fazla sayıda mesleği (Örn., mali müşavirlik, hakimlik vb.) sadece kendi cinsiyetlerine özgü olarak algıladıklarına işaret etmektedir. Bu bulgu Gündüz ve Tarhan'ın (2017) erkek öğrencilerin kadınların meslek seçimlerine ilişkin tutumlarının kız öğrencilerin tutumlarına kıyasla daha olumsuz olduğu yönündeki bulgusuyla uyumlu görünmektedir. Bu veriler kadınların bazı meslek alanlarında karşılaştıkları problemlerin bir kısmının erkeklerin birçok mesleği sadece kendilerinin yapabileceğine inanıyor olmalarıyla ilişkili olabileceğine işaret etmesi bakımından önemlidir. Diğer bir deyişle bir mesleği sadece kendi biyolojik cinsiyetine uygun olarak algılayan bir erkeğin, söz konusu mesleği icra eden bir kadını yadırgaması, hatta toplumsal alandaki özgürlüğünü kısıtlaması beklendik olacaktır. Bu anlayış bir yandan erkeğin kadını iş dünyasının dışına itmesine neden olabilecekken, diğer yandan da kadının kendisini erkeklerin çoğunlukta olduğu meslek alanlarından çekmesine yol açabilecektir. Nitekim halk arasında "Kadın mühendis mi olur?" gibi tipik önyargılı belirlemelerin doğrudan bu anlayışla ilişkili olduğu görülebilir. Bu bağlamda mesleklere ilişkin cinsiyete dayalı kalıp yargılara yönelik eğitimsel müdahalelerin kadınların mesleki seçim ve yeterliliklerine ilişkin olarak erkeklerin sahip olduğu söz konusu olumsuz ve/veya kısıtlayıcı bakış açısını da ortadan kaldırmayı hedeflemesinin yararlı olacağı söylenebilir.

Araştırma bulguları öğrencilerin basında ve çevrelerinde her iki cinsiyetten rol modellerine sıklıkla rastlanabilen doktorluk, savcılık, diş hekimliği, psikologluk, öğretmenlik, veterinerlik ve avukatlık gibi meslekleri her iki cinsiyetin de yapması gerektiğine inandıklarını ortaya koymaktadır. Cinsiyete dayalı mesleki kalıp yargılar nedeniyle sınırlı sayıda kadının fen bilimleri, teknoloji, mühendislik ve matematik alanlarındaki meslekleri seçtiği düşünüldüğünde, öğrencilerin özellikle de söz konusu mesleklerde çalışan kadın rol modellerine ihtiyaç duydukları söylenebilir. Zira birçok araştırmacı ve yazar da, kadın rol modellerin toplumdaki cinsiyet eşitsizliğinin ortadan kaldırılması

konusundaki kilit rolü üzerinde durmaktadır (Bettinger ve Long, 2005; Breda, Grenet, Monnet ve Effenterre, 2020; Carrell, Page ve West, 2010; Eble ve Hu, 2017). Örneğin, Beaman, duflo, Pande ve Topalova (2012), Hindistan'da yaptıkları bir çalışmada liderlik pozisyonlarındaki kadınlarla karşılaştırılan kız öğrencilerin eğitsel başarılarının ve ebeveynlerinin onlara ilişkin kariyer hedeflerinin olumlu yönde etkilendiğini bulmuştur. Benzer şekilde Porter ve Serra (2017), Amerika'daki bir üniversitenin ekonomi bölümünden mezun olmuş kadınlarla karşılaşan kız öğrencilerin aynı üniversitenin ekonomi programına kayıt olma olasılığının arttığını bulmuşlardır. Bu bağlamda bu araştırmanın bulgularının, biyolojik cinsiyetten bağımsız şekilde mesleklerin her iki cins tarafından da yaygın şekilde icra edilmesinin cinsiyete dayalı mesleki kalıp yargıların kırılmasında ve mesleki alanda cinsiyet eşitliği anlayışının gelişmesinde işlevsel olduğuna işaret ettiği söylenebilir. Sonuç olarak mesleki kalıp yargıların erken yaşlardan itibaren kırılması, her iki cinsin de biyolojik cinsiyetlerinden bağımsız olarak mesleki yönelimler geliştirmesine, istedikleri mesleği seçip icra etmesine yol açacak ve mesleki kalıp yargıların kendiliğinden ortadan kalkmasına hizmet edebilecektir. Nitekim araştırmanın sözü edilen bulguları öğrencilerin toplumda her iki cinsiyet tarafından da icra edildiğini gördükleri mesleklere ilişkin önyargılı olmadıklarını düşündürmektedir.

Araştırmanın bir diğer önemli bulgusu, cinsiyete dayalı mesleki kalıp yargılara yönelik olarak hazırlanan tek oturumluk rehberlik etkinliğinin, söz konusu kalıp yargıların azaltılmasında etkili olduğu yönündedir. Söz konusu etkinlik özü itibariyle öğrencilere biyolojik cinsiyetten bağımsız bir biçimde her mesleğin her iki cinsiyet tarafından da yapılabileceğini gösteren birkaç örneği içeren basit bir etkinliktir. Bu denli kısa ve basit bir etkinlik olmasına karşın, araştırma kapsamında uygulanan rehberlik etkinliğinin öğrencilerin mesleki kalıp yargılarının kırılmasında etkili olması, mesleklere ilişkin kalıp yargılara erken yaşlarda çok karmaşık olmayan müdahalelerde bulunulabileceğini göstermektedir. Öte yandan, MEB'in (2007) yayınlamış olduğu örnek sınıf rehberlik etkinliklerinde söz konusu yargılara yönelik her hangi bir etkinlik bulunmamaktadır. Bu bağlamda bu araştırma ülkemizde cinsiyete dayalı mesleki ayrımlaşma ve kalıp yargıların önüne geçilebilmesi açısından ilkokul yıllarında uygulanabilecek tek oturumluk basit bir sınıf rehberlik etkinliği örneği sunmaktadır. Bunun yanı sıra, araştırma sonuçları toplumu oluşturan bireylerin mutluluğu ve refahı için örgün eğitimde kariyer danışmanlığı hizmetlerine sadece lisede değil eğitimin her kademesinde yer verilmesi gerektiğini ortaya koyması açısından oldukça önemlidir (Çimşir, 2019; Nazlı,

2007).

Sonuç

Bulgular ışığında bireylerin kariyer gelişiminde cinsiyet değişkeninin önemli bir rolünün bulunduğu ve öğrencilerin alan ve meslek seçimlerini daha etkili bir şekilde yapabilmeleri için başta eğitim sürecinin erken evreleri olmak üzere tüm eğitim kademelerinde kariyer psikolojik danışmanlığı hizmetlerine yer verilmesi gerektiği söylenebilir. Bu bağlamda kız öğrenciler başta olmak üzere tüm ilkokul öğrencilerinin cinsiyete dayalı kalıp yargılar oluşturmalarının önüne geçilebilmesi için sistematik kariyer gelişimi müdahalelerinin yanı sıra erkek egemen alanlar olarak bilinen fen bilimleri, teknoloji, mühendislik ve matematik alanlarındaki mesleklerde çalışan kadın rol modellere ihtiyaç duydukları iddia edilebilir.

Bu araştırmanın bulgularının değerlendirilmesinde ve gelecekteki araştırmaların planlanmasında araştırmanın sahip olduğu sınırlılıkların göz önünde bulundurulmasında yarar vardır. Bunlardan ilki araştırma deseni olarak ön-test/son-test ölçümlü kontrol gruplu yarı deneysel modelin kullanılmış olmasından dolayı bulguların iç ve dış geçerliliklerinin sınırlı olmasıdır. Bu bağlamda gelecek araştırmalarda iç ve dış geçerliği daha yüksek sonuçlara ulaşabilmeyi sağladığı bilinen bir desen olan Solomon dörtlü grup modelinin kullanılması önerilebilir (bkz., Başol, 2008). Öğrencilerin mesleki kalıp yargılarındaki olumlu değişimin kalıcı olup olmadığına ilişkin bir izleme çalışmasının yapılmamış olması da araştırmanın başka bir sınırlılığıdır. Bu nedenle elde edilen bulguların bu sınırlılık göz önüne alınarak değerlendirilmesi gerekmektedir. Araştırmanın bir diğer sınırlılığı ise çalışmanın sosyo-ekonomik bakımdan oldukça dezavantajlı bir bölgede yer alan bir okulda gerçekleştirilmiş olmasıdır. Bu bağlamda araştırmanın katılımcılarının oldukça büyük bir kesiminin ebeveynlerinin ilkokul ve ortaokul mezunu olduğu; annelerin birçoğunun ev hanımı, babaların ise esnaf ve işçilerden oluştuğu göz önünde bulundurulmalıdır. Sosyo-ekonomik bakımdan dezavantajlı çocukların prestiji daha düşük mesleklere yönelme oranlarının ve cinsiyete dayalı kalıp yargılarının daha yüksek olabileceği düşünüldüğünde (örn., Porfeli, Hartung ve Vondracek, 2008), gelecek araştırmaların özellikle dış geçerliliği daha yüksek sonuçlar elde edebilmek için ekonomik faktörleri kontrol altına alması ve/veya sosyo-ekonomik anlamda daha avantajlı okullarda tekrarlanmasında yarar görülmektedir.

Bu çalışmanın amaçlarından biri öğrencilerin cinsiyete dayalı mesleki

kalıp yargılarının azaltılmasında rehber öğretmen veya sınıf öğretmeni tarafından 40-45 dakikalık bir ders süresi içerisinde tamamlanabilecek tek oturumluk bir rehberlik etkinliğinin etkililiğini test etmektir. Etkinliğin tek oturumluk olmasının nedeni okullarda söz konusu rehberlik etkinliklerine haftada bir ders saatinin ayrılmakta olmasıdır. Bu bağlamda etkinlik uygulanabilirlik ve pratiklik faktörleri göz önüne alınarak bir rehberlik ders saatinde uygulanabilecek şekilde planlanmıştır. Ancak gerek okul psikolojik danışmanları gerekse sınıf rehber öğretmenleri cinsiyete dayalı kalıp yargıların azaltılması amacıyla bu etkinliğe ek olarak; çeşitli mesleklerde çalışan farklı cinsiyetten uzmanları sınıflarına davet etmek, karşı cinse özgü olduğu düşünülen mesleklerde çalışan profesyonellere ilişkin kısa filmler izlettirmek ya da öyküler okumak gibi ek etkinliklerden de yararlanabilirler.

Kaynakça

Aldağ, H. ve Tekdal, M. (2015). Gender differences in computer use and programming instruction. G. Ağrıdağ, (Ed.), *Research on woman in Turkey and the World* içinde (236-244). Adana: Çukurova Üniversitesi Basımevi.

Başol, G. (2008). Bilimsel araştırma süreci ve yöntem. In O. Kılıç ve M. Cinoğlu (Eds.), *Bilimsel araştırma yöntemleri* (ss. 113-143). İstanbul: Lisans Yayıncılık.

Beaman, L., Duflo, E., Pande, R. ve Topalova, P. (2012). Female leadership raises aspirations and educational attainment for girls: A policy experiment in India. *Science*, *335*(6068), 582-586.

Bettinger, E. P. ve Long, B. T. (2005). Do faculty serve as role models? The impact of instructor gender on female Students. *American Economic Review, 95*(2), 152-157.

Betz, N. E. (2006). Basic issues and concepts in career counselling for women. Walsh, W. B. ve Heppner, M. J. (Ed.), *Handbook of career counselling for women* içinde (1-41). Mahwah, N.J: Lawrence Erlbaum.

Betz, N. E. (2008). Women's career development. S. D. Brown ve R. W. Lent, (Ed.), *Career development and counselling: Putting theory and research to work* içinde (253-277). Hoboken, NJ: John Wiley.

Blau, F. D. ve Kahn, L. M. (2017). The gender wage gap: Extent, trends, and explanations. *Journal of Economic Literature, 55*(3), 789-865.

Bobbitt-Zeher, D. (2011). Gender discrimination at work: Connecting gender stereotypes, institutional policies and gender composition of the workplace. *Gender & Society, 25*(6), 764-786.

Breda, T., Grenet, J., Monnet, M. ve Van Effenterre, C. (2020). *Do female role models reduce the gender gap in science? Evidence from French high schools* (IZA Institute of Labor Economics Discussion Paper No. 13163). https://ssrn.com/abstract=3584926

Carrell, S. E., Page, M. E. ve West, J. E. (2010). Sex and science: How professor gender perpetuates the gender gap. *The Quarterly Journal of Economics*, *125*(3), 1101-1144.

Coogan, P. A. ve Chen, C. P. (2007). Career development and counselling for women: Connecting theories to practice. *Counselling Psychology Quarterly, 20*(2), 191-204. Doi:10.1080/09515070701391171.

Cook, E. P., Heppner, M. J. ve O'Brien, K. M. (2002). Career development of women of color and white women: Assumptions, conceptualization, and interventions from an ecological perspective. *The Career Development Quarterly, 50*(4), 291-305.

Correll, J. S. (2001). Gender and the career choice process: The role of biased, self-assessments. *American Journal of Sociology, 106*(6), 1691-1730.

Cudeville, E. ve Gurbuzer, L. Y. (2010). Gender wage discrimination in the Turkish labor market: Can Turkey be part of Europe? *Comparative Economic Studies, 52*(3), 429-463. Doi:10.1057/ces.2010.2.

Çimşir, E. (2019). Insight, academic major satisfaction and life satisfaction among college students majoring in education: Implications for career counselling. *Journal of Psychologists and Counsellors in Schools*, *29,* 206-218. Doi:10.1017/jgc.2019.15

Eble, A. ve Hu, F. (2017). Stereotypes, role models, and the formation of beliefs. *CDEP-CGEG Working Paper*, *43*.

Eccles, J. S. (2005). Studying gender and ethnic differences in participationin math, physical science, and information technology. *New Directions for Child and Adolescent Development, 2005*(110), 7-14. Doi:10.1002/cd.146.

Eccles, J. S. (2009). Who am I and what am I going to do with my life? *Personal and collective identities as motivators of action. Educational Psychologist, 44*, 78-89. Doi:10.1080/00461520902832368.

Eccles, J. S. ve Wigfield, A. (2002). Motivational beliefs, values, and goals. *Annual review of psychology*, *53*(1), 109-132.

Edwin, M. ve Prescod, D. (2018). Fostering elementary career exploration with an interactive, technology-based career development unit. *Journal of School Counselling, 16*(13), 1-29.

Fisher, A. ve Margolis, J. (2002). Unlocking the clubhouse: The Carnegie Mellon experience. *ACM SIGCSE Bulletin*, *34*(2), 79-83.

Fivush, R., Brotman, M. A., Buckner, J. P. ve Goodman, S. H. (2000). Gender differences in parent-child emotion narratives. *Sex roles*, *42*(3-4), 233-253. Doi:10.1023/A:1007091207068.

Gadassi, R. ve Gati, I. (2009). The effect of gender stereotypes on explicit and implicit career preferences. *The Counselling Psychologist, 37*(6), 902-922

Garner, R. (1 Mart 2015). Give girls career advice before the age of 10, says shadow Education Secretary. *Independent.* http://www.independent.co.uk/news/education/education-news/give-girls-career-advice-before-the-age-of-10-says-shadow-education-secretary-10077672.html

Gottfredson, L. S. (1996). Gottfredsosn's theory of circumscription and compromise. D. Brown ve L. Brooks, (Ed.), *Career choice and development* (3. baskı) içinde

(179-281). San Francisco, CA: Jossey-Bass.

Gottfredson, L. S. (2002). Gottfredson's theory of circumscription, compromise and self-creation. D. Brown ve L. Brooks, (Ed.), *Career choice and development* (4. baskı) içinde (85-148). San Francisco, CA: Jossey-Bass.

Gottfredson, L. S. (2006). Circumscription and compromise. J. H. Greenhaus, (Ed.), *Encyclopedia of career development* içinde (650-664). Thousand Oaks, CA: Sage.

Gündüz, H. Ç. ve Tarhan, S. (2017). The impact of gender on primary school students' attitudes towards choosing a profession. *Elementary Education Online,16*(3), 1287-1300. Doi:10.17051/ilkonline.2017.330258

Hutchison, B., Niles, S. G. ve Trusty, J. (2016). Career development interventions in the schools. B T. Erford, (Ed.), *Professional school counselling* (3. baskı) içinde (217-320). Austin, TX: PRO-ED, Inc.

Kara, O. (2006). Occupational gender wage discrimination in Turkey. *Journal of Economic Studies, 33*(2), 130-143. Doi:10.1108/01443580610666082.

Koyun, A., Akgün, S. ve Özvarış, S. B. (2013). Do physicians experience gender discrimination in medical specialization in Turkey? *International Journal of Human Sciences, 10*(2), 521-531.

Lauermann, F., Tsai, Y.-M. ve Eccles, J. S. (2017). Math-related career aspirations and choices within Eccles et al.'s expectancy-value theory of achievement-related behaviors. *Developmental Psychology, 53*(8), 1540-1559. Doi:10.1037/dev0000367

Lent, R. W., Brown, S. D. ve Hackett, G. (2000). Contextual supports and barriers to career choice: A social cognitive analysis. *Journal of Counselling Psychology, 47*(1), 36-49. Doi:10.1037/0022-0167.47.1.36.

Milli Eğitim Bakanlığı, (2007). İlköğretim ve ortaöğretim kurumları sınıf rehberlik programı ilköğretim etkinlik örnekleri. https://orgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2012_11/05035054_sinif_rehberlik_ilkogretim_etkinlik.doc.

Nazlı, S. (2007). Career development in primary school children. *Career Development International, 12*(5), 446-462. Doi:10.1108/13620430710773763.

Niles, S. G. ve Harris-Bowlsbey, J. (2013). *Career development interventions in the 21st century*. Boston: Pearson.

O'Brien, K. R., Holmgren, M., Fitzsimmons, T., Crane, M. E., Maxwell, P. ve Head, B. (2019). What is gender equality in science? *Trends in Ecology & Evolution*, *34*(5), 395-399.

Parlaktuna, I. (2010). Türkiye'de cinsiyete dayalı mesleki ayrımcılığın analizi/Analysis of gender-based occupational discrimination in Turkey. *Ege Akademik Bakis, 10*(4), 12-17.

Porfeli, E. J., Hartung, P. J. ve Vondracek, F. W. (2008). Children's vocational development: A research rationale. *The Career Development Quarterly*, *57*(1), 25-37.

Porter, C. ve Serra, D. (2017). *Gender differences in the choice of major: The importance of female role models*. Berlin: Researchgate.

Sharf, R. S. (2009). *Applying career development theory to counselling*. Pacific Grove, CA: Brooks/Cole Pub. Co.

Sikora, J. ve Pokropek, A. (2012), Gender segregation of adolescent science career plans in 50 countries. *Science Education, 96*(2), 234-264. Doi:10.1002/sce.20479.

Stockard, J. ve McGee, J. (1990) Children's occupational preferences: the influence of sex and perceptions of occupational characteristics. *Journal of Vocational Behavior, 36*, 287-303.

Struthers, K. (15 Nisan 2015). Getting in early to avoid gender stereotyping careers. *The Conversation*. https://theconversation.com/getting-in-early-to-avoid-gender-stereotyping-careers-39867.

Tenenbaum, H. R. ve Leaper, C. (2003). Parent-child conversations about science: The socialization of gender inequities? *Developmental Psychology*, *39*(1), 34-47.

Türkiye İstatistik Kurumu (2018). *Toplumsal yapı ve cinsiyet istatistikleri*. http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1068.

Wang, M.-T. (2012). Educational and career interests in math: A longitudinal examination of the links between classroom environment, motivational beliefs, and interests. *Developmental Psychology*, *48*, 1643-1657. Doi:10.1037/a0027247.

Watt, H. M. G. (2004). Development of adolescents' self-perceptions, values, and task perceptions according to gender and domain in 7th-through 11th-grade Australian students. *Child Development, 75*, 1556-1574. Doi:10.1111/j.1467-8624.2004.00757.x.

Watt, H. M. G., Shapka, J. D., Morris, Z. A., Durik, A. M., Keating, D. P. ve Eccles, J. S. (2012). Gendered motivational processes affecting highschool mathematics participation, educational aspirations, and career plans: A comparison of samples from Australia, Canada, and the United States. *Developmental Psychology*, *48*, 1594-1611. Doi:10.1037/a0027838.

World Economic Forum (2019). *Global Gender Gap Report 2020.* http://www3.weforum.org/docs/WEF_GGGR_2020.pdf.

Yeşilyaprak, B. (2011). *Mesleki rehberlik ve kariyer danışmanlığı: Kuramdan uygulamaya*. Ankara: Pegem A.

EK-1

Etkinliğin Adı:	KADIN MESLEĞİ, ERKEK MESLEĞİ
Sınıf:	4. sınıf
Yeterlik Alanı:	Eğitsel ve Mesleki Gelişim
Kazanımlar:	1. Tüm mesleklerin hem kadın hem de erkekler tarafından yapılabileceğini keşfeder. 2. Meslekleri cinsiyetine uygunluğuna göre değil kendi yetenek, ilgi ve değerlerine uygunluğuna göre değerlendirebilmeyi öğrenir.
Öğrenci Sayısı:	Tüm Sınıf
Süre:	40 Dakika
Ortam:	Sınıf
Sınıf Düzeni	Oturma Düzeni
Araç-Gereç:	Geleneksel olarak karşı cinse özgü olduğu düşünülen meslek gruplarında çalışan ve kendileri hakkında meslekleriyle ilişkili olarak çeşitli gazetelerde haber yapılmış kadın ve erkek profesyonellerin resimleri
Hazırlayanlar:	Elif Çimşir, Ramazan Akdoğan

Süreç:

1. Tahtaya geleneksel olarak karşı cinse özgü olduğu düşünülen meslek gruplarında çalışan ve kendileri ile ilgili gazete haberi yapılmış olan 5 profesyonelin resimleri asılır
2. Tahtada yer alan her bir resimle ilgili olarak "Sizce resimdeki kişi veya kişiler hangi mesleği yapıyor olabilir?" sorusu yöneltilir. Öğrencilerin tahminlerini nedenleri ile birlikte açıklamaları istenir. Daha sonra resimdeki kişilerin hayat hikâyelerini veya onlarla yapılmış röportajları içeren gazete haberleri okunur.
3. Son olarak öğrencilerin resimlerde gördükleri meslek insanları ile ilgili etkinlik kapsamında öğrendiklerine ilişkin duygu ve düşünceleri belirtmeleri sağlanır.